

УДК 392.5-043.61

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2025.01.023>

ТРАДИЦІЯ ВИГОТОВЛЕННЯ ВЕСІЛЬНОЇ АТРИБУТИКИ В СЕЛІ ЗАЛІЗНЯК СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ (СЕРЕДИНА — ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ.)

Анна ГАВРИЛЕНКО

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-6036-7284>

провідна методистка, Сумський обласний
науково-методичний центр культури і мистецтв,
відділ нематеріальної культурної спадщини,
вул. Петропавлівська, 49, 40000, Суми, Україна,
e-mail: gawrilenko.an@gmail.com

Мета розвідки — на основі матеріалів, зібраних під час експедиційних досліджень працівників відділу нематеріальної культурної спадщини Сумського обласного науково-методичного центру культури і мистецтв до села Залізник Верхньосироватської громади Сумського району (2021—2023 рр.), висвітлити особливості локальної традиції виготовлення весільної атрибутики.

Об'єктом дослідження є історія та технологія створення обрядових елементів народного вбрання та іншої атрибутики на Сумщині.

Предмет етнографічної розвідки — особливості традиції виготовлення весільної атрибутики у селі Залізник Сумської області в середині — другій половині ХХ століття.

Методологія дослідження базується, перш за все, на експедиційних спостереженнях авторки, принципі наукової об'єктивності, теоретичному аналізі та систематизації.

Етнографічну розвідку написано на основі польових матеріалів, зібраних авторкою, а також начальником відділу нематеріальної культурної спадщини Сумського обласного науково-методичного центру культури і мистецтв Вікторією Гавриленко в селі Залізник у період з 2021 по 2023 роки. Учасницями експедиційного дослідження також були Ольга Шляжко, Ірина Варламова та Юлія Єгорова.

Ключові слова: весільна атрибутика, Сумщина, традиційне весілля, головний убір, квітка.

Anna HAVRYLENKO

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-6036-7284>

Leading methodologist, Sumy Regional
Scientific and Methodological Center of Culture and Arts,
department of intangible cultural heritage,
49, str. Petropavlivska, 40000, Sumy, Ukraine,
e-mail: gawrilenko.an@gmail.com

THE TRADITION OF MANUFACTURING WEDDING ACCESSORIES IN THE VILLAGE OF ZALIZNYAK OF THE SUMY REGION (MIDDLE—SECOND HALF OF THE 20th CENTURY)

Weddings in Sumy Oblast have long been accompanied by a significant number of ceremonies, each of which involved the use of certain attributes.

In particular, in the village of Zaliznyak, now the Verkhnyosyrovat community of the Sumy region, in the middle and second half of the 20th century, there was a tradition of supplementing the festive attire of couple (bride and groom), as well as girlfriend and boyfriend, with special ornaments made of copper wire and thin paper fixed with a layer of paraffin.

The purpose of the reconnaissance is to highlight the peculiarities of the local tradition of making wedding attributes on the basis of materials collected during the expedition research of the employees of the department of intangible cultural heritage of the Sumy Regional Scientific and Methodological Center of Culture and Arts to the village of Zaliznyak of the Verkhnyosyrovat community of the Sumy district (2021—2023).

The object of the study is the history and technology of creating ceremonial elements of folk clothing and other attributes in Sumy Oblast.

The subject of ethnographic research is the peculiarities of the tradition of making wedding attributes in the village of Zaliznyak of the Sumy region in the middle and second half of the 20th century.

The research methodology is based, first of all, on the expedition observations of the author, the principle of scientific objectivity, theoretical analysis and systematization.

Ethnographic research was written on the basis of field materials collected by the author, as well as by the head of the department of intangible cultural heritage of the Sumy regional scientific and methodical center of culture and arts, Victoria Havrylenko, in the village of Zaliznyak in the period from 2021 to 2023. Olga Shlyazhko, Iryna Varlamova and Yuliya Yehorova were also participants in the expedition study.

Keywords: wedding attributes, Sumy, traditional wedding, headdress, flower.

Вступ. Весілля на Сумщині здавна супроводжувалося значною кількістю обрядодій, кожна з яких передбачала використання певної атрибутики. Зокрема, у селі Залізняк нині Верхньосироватської громади Сумської області, у середині та другій половині ХХ століття побутувала традиція доповнювати святкове вбрання молодих (нареченої та нареченого), а також дружка та дружки, спеціальними прикрасами, виготовленими з мідного дроту та тонкого паперу, зафіксованого шаром парафіну.

Відомо, що східні слов'яни здавна використовували деякі методи ідентифікації нареченої у весільному обряді: вони покривали голову дівчини тканиною [1, с. 98]. Проте, проаналізувавши особливості використання обрядових прикрас на Сумщині вже у ХХ столітті, можна зауважити, що давньослов'янський звичай зазнав значної трансформації: голову молодої покривали лише після того, коли знімали весільний вінок. Так, інформантка з села Залізняк зазначала «У неділю (вінок. — В. Г.) зди́мали. Утром уста́ла, хусточку наді́ла та й усе»¹.

Власне, загальновідомим є той факт, що особливої популярності використання весільних вінків, виготовлених з паперу та парафіну, на теренах Європи та України зокрема, набуло після весілля британської королеви Вікторії 1840 року. Щодо Сумщини, то уже в 1910-х роках у м. Ромен було зафіксовано використання невисокого білого головного убору молодої, а також подібних за стилем бутоньєрок у дружок. ХХ століття, відоме значними соціальними потрясіннями, водночас стало періодом справжнього розквіту технології виготовлення весільної атрибутики методом створення квітів та інших елементів з тонкого паперу та парафіну.

Актуальність пропонованої розвідки. У ХХІ столітті, враховуючи неабиякі ризики знищення культурної спадщини, важливо зосереджувати увагу українського суспільства на проблемі збереження національної, а, зокрема, і локальної, місцевої традиції. Досвід, що передавався від покоління до покоління, нині може зазнати зникнення. Технологія виготовлення весільної атрибутики у селі Залізняк є найсвіжішою та найдостовірнішою на сьо-

годні в контексті збереження та передачі від носія знань про практичне виготовлення того чи іншого весільного атрибуту.

Методологія дослідження базується, перш за все, на експедиційних спостереженнях авторки, принципі наукової об'єктивності, теоретичному аналізі та систематизації.

Основна частина. Весільному обряду на Сумщині здавна надавали дуже важливого значення. Кожна обрядодія супроводжувалася використанням певних предметів. Проте, якщо ми зосередимо увагу на локальній традиції виготовлення весільних прикрас у селі Залізняк, то виявимо три умовні групи обрядової атрибутики: 1) весільний головний убір молодої; 2) квіткові композиції, що доповнювали вбрання молодого, дружка та дружки; 3) прикраси для весільного транспорту (дуги на коня або, пізніше, автомобіля).

Відомо, що весільна атрибутика у залізняцькому весільному обряді «вступала у гру» на етапі запросин гостей на весілля. Місцева мешканка згадувала: «Я ще знаю малою була, ходили в якесь друге село, дружками нас узяли. Ми такі малі були, що нам не хватило места в тій хаті, де нівеста сиділа, я так розстроїлась. Дівчат посадили малих. Шли по улиці там. Оце тоді нівеста була да: в вінку і в етом була, оце ж ленти були, дружки ж ото такі з цвітками. І ото дорогою йшли співали, тут люди виходили. Ішли далеко, далеко, далеко. Там шось нас стрічали, шось на порозі стояли, на воротях. Ну я вже не помню. Померзли, бо це чи осінь уже була. А перед цим нівеста бігала з дружкою, пригласили вони: «Запрошуєм на весілля». В нас же тепер так не роблять. Ото бігали. (А бігала наряджена вона? — В. Г.) Да, уже наряджена вона була, у вінку, в лентах...»².

Під час експедиції 2021 року до села Залізняк нам вдалося познайомитися з носієм локальної технології виготовлення весільної атрибутики — Катериною Петрівною Гецько (1947 р. н.), (іл. 1). Жінка з юних років виготовляла весільні прикраси Рубила вона це так, як її навчила хрещена мати — Турлакова Олександра Лаврентіївна (близько 1920 р. н.). Розповіла майстриня і про матеріали для виготовлен-

¹ Записано 15.09.2021 р. в с. Залізняк Сумського р-ну Сумської обл. від Лідії Григорівни Кіріоненко (1942 р. н.). Збирачі Вікторія Гавриленко, Ольга Шляжко. Архів авторки.

² Записано 15.09.2021 р. в с. Залізняк Сумського р-ну Сумської обл. від Олександра Михайловича Мойсенка (1950 р. н.). Збирачі Вікторія Гавриленко, Ольга Шляжко. Архів авторки.

ня весільного вінка: «Малесенькі такі розочки вмочала у воск. З бумажки (робили. — А. Г.), біла бумага папирозна, а тоді начала випускатись і цвітна, чотирнадцять копійок був рулончик... А біла — така тоненька-тонюсінка. І ото вирізала отакі листочки, з зубчиками. На проволоку намотувала тоже білу бумажечку, і встромляла отак, вмочала у воск його. Оцю квіточку — у воск. Вона ж тоді не ламається, ніде нічого, біла-біла...» [2]. Проте, учасників експедиції не менш вразив і сам спосіб виготовлення елементів головного убору нареченої: за допомогою рівної тонкої палички майстриня створює на тонкому папері ефект додаткового об'єму та наближеності паперової пелюстки до натуралістичної. Так, папір складають у декілька шарів, після чого вирізають форму прямокутника з однією меншою округлою стороною. Після цього майстриня накручує округлу частину паперу на паличку, залишаючи нижню частину паперу вільною. Далі вона обережно, з двох боків, стискає папір, створюючи рівномірні складки. Знімає майбутню пелюстку жінка дуже обережно, аби не втратити утвореного об'єму. Нижню частину паперового елемента майстриня скручує для зручного поєднання елементів у квітку потім. Загалом, одна квітка для весільного вінка складається з шести об'ємних пелюсток. Основою квітки був елемент, який Катерина Петрівна Гецько називає «брунечкою» [2]: на невеликий відрізок дроту, обгорненого папером намотують з одного боку білу паперову невелику смужечку, після чого верхню (об'ємну) частину цього елемента декілька разів занурюють у розтопленій парафін, чергуючи цей процес з зануренням у холодну воду, до отримання декоративної «брунечки».

Один або три таких елементи ставали основою квітки, адже до них, одну за одною, майстриня кріпила пелюстки: «А (брунечки. — А. Г.) я ж їх у середину (квітки. — А. Г.) вставляла...» [2]. Фіксувала всі пелюстки до основи жінка за допомогою дроту, який потім обмотувала паперовою стрічкою для надання квітці більш вишуканого вигляду. Подібним чином створювали і листя, надаючи йому такого ж об'єму (іл. 2).

Поміж квітів та листя особливої уваги заслуговує ще один елемент, який Катерина Гецько називає «пружинкою» [2]. Обгорнутий білим папером мідний дріт жінка рівномірно накручує на тонку рівну паличку. Після цього вже такий фактурний дріт май-

Іл. 1. Катерина Петрівна Гецько розповідає учасникам експедиційного дослідження про способи з'єднання елементів весільної атрибутики, с. Залізник Сумської обл., 2021 р.

Іл. 2. Квітка для весільного вінка, виготовлена Катериною Петрівною Гецько, с. Залізник Сумської обл., 2023 р.

стриня згинає у вигляді петлі. Цей елемент у парафін не занурювали, а обережно кріпили до основи, доповнюючи загальну композицію.

Наступним етапом роботи над створенням весільного головного убору була фіксація паперових елементів двома шарами парафіну. Майстриня розтоплювала парафін в металевій посудині, не доводячи речовину до кипіння. Кожну квітку занурювали в такий «закріплювач» близько двох разів, чергуючи теплий парафін з холодною водою: «Це нада сидить скільки: зроби квіточку, тоді вмочи її у воду в холодну, щоб захолюнув, тоді ще раз, щоб (парафін застиг. — А. Г.), бо одразу він чуть-чуть тільки збереться. І щоб же ж така квіточка була воскова, блискуча!» [2]. Цей простий, доступний, але, водночас, доволі дієвий спосіб і справді давав змогу захистити крихкі паперові елементи від агресив-

Іл. 3. Репліка традиційного весільного головного убору з села Залізник, виконана А. Гавриленко, м. Суми, 2023 р.

Іл. 4. Репліка весільної бутоньєрки з села Залізник, виконана А. Гавриленко, м. Суми, 2023 р.

ного впливу навколишнього середовища. Звичайно, не можна нівелювати і естетичний аспект цієї технології: складові головного убору набували особливої виразності та вишуканості.

На етапі звивання віночка майстриня поєднувала елементи головного убору на власний розсуд. Чіткої схеми не було. При виготовленні віночка майстриня не зважала також і на соціальний статус молодої: і сирота, і дівчина, в якій є батьки, виходили заміж в однаковому головному уборі.

Віночки у селі Залізник звивали «у два ряда». Один ряд складався з 15 квіток. Листочки майстри-

ня розташовувала між ними. Вінок на голові молодої скручувався за допомогою двох вільних кінців, біля яких розташовувалися стрічки. Композицію доповнювали і «брунечками»: одну чи три готових «бруньки» вставляли у квітку, також між квітами розміщували 3—5 цих елементів, аби вийшла «розочка». Кріпилися усі елементи до основи з дроту, адже автентичний весільний вінок з села Залізник за розміром був універсальним: закріплювався на потилиці «по голові» молодої, тобто довжина кінців дроту уможлиблювала закріпити головний убір так, як це було зручно для дівчини (іл. 3).

Доповнювали весільний вінок молодої стрічками, а також дозволялося виготовлення і двох поздовжніх елементів, які кріпилися до віночка. Так, ці два елементи звисали від потиличної частини вінка по стану молодої і склалися з квітів, листя та «брунечок», точно таких, як і для віночка.

Як зазначала майстриня Катерина Гецько, вона практично ніколи не виготовляла весільну атрибутику на замовлення. Завжди у наявності жінка мала декілька готових варіантів головного убору: «Ні, ну на всякий случай запасні були, а не робили на заказ. Прийдуть — готові візьмуть» [2].

Важливо зауважити і особливості використання кольору у весільній атрибутиці, притаманні цій локальній традиції, для ідентифікації весільних ролей (чинів). Традиційний весільний віночок у с. Залізник повністю складався з деталей (квітів, листочків, «брунечок», «пружинок») білого кольору. Цікаво, що ще один важливий елемент атрибутики залізницької обрядовості — «квітка» (бутоньєрка) для молодих, «дружки» та «дружка» різнився за кольорним виконанням. Зокрема, рожевого кольору квітки робили виключно для «старших» дружка та дружки (іл. 4). А для молодих, як на вінок нареченої, так і для молодого — білі.

Для виготовлення бутоньєрки робили три квітки: одну всередині та дві симетрично розташовані до неї. Також додавали два листочки до «крапельки» (1—5 шт.): «Сперва пружинку, тоді цвіточки» [2]. Зібрану бутоньєрку ще раз обмотували, аби дріт не коловся. Технологія виготовлення елементів для «квітки» не відрізнялася від описаного способу створення головного убору молодої, проте квіти у бутоньєрці були трошки більшими, ніж на вінку нареченої: «А дружкам! Тоже ж і старшим такі розочки.

Ну там трошечки більшенькі» [2]. Закріплювали бутоньєрку на одязі булавкою.

Зокрема, вдалося зафіксувати такі свідчення місцевого жителя села Залізняк про сам обряд пришивання цієї «квітки»: «Квітка пришивалась тоже, це старша старшому пришиває квітку. Старша дружка старшому боярину пришивала квітку. На піджак на груди. На ліву сторону пришивали, я знаю. (А квітка з чого робилася зазвичай? — В. Г.) Зазвичай, по-моєму проволока обтягувалась чим-то бєлим. І в середині цвіточок»³.

Третім аспектом, який варто розглянути в контексті дослідження питання весільної атрибутики в селі Залізняк є прикраси для святкового транспорту (дуги на коня або, пізніше, автомобіля). За згадками Катерини Гецько дізнаємося, що традиція виготовлення таких квітів-прикрас було дуже поширеною традицією: «На коня і на машину грузову: така дуга, прив'язували сосну зелену, а до сосни в'язали цвіточки. Всякі, яркі конєшно на свадьбу: і красні, і голубі і жовтогарячі, всякі» [3] (іл. 5).

Весільна атрибутика була невід'ємною частиною обряду. Вона гармонійно підкреслювала смислове навантаження не тільки того чи іншого весільного чину (ролі), а й позначала цілком матеріальні побутові речі, наприклад, транспорт. У свідченнях місцевих жителів читаємо: «А тоді уже на другий день нівесту наряжають, приїжджають дружка, свашка. Ну да, дружка й свашка, од молодого. Гуляли. А тоді нівесту забирали. (Це називали тут «поїздом»? — В. Г.). Називали, називали, «поїзд». (Хто ще сїдав в той «поїзд» крім свашки? — В. Г.). Та, дружки, бояри, повна машина. Тоді ж не льогковими їздили. А машину наряжать йолкою, дзвони, катали по селу. (Мати якось виряджала цей «поїзд»? — В. Г.). Ну а як же. Благословила його, як уже вона там зуміла поблагословить. (Вони в хату могли зразу зайти? — В. Г.). Ну в хату зразу, викупали нівесту. (Хто викуп брав? — В. Г.). Дружки: старша дружка була. Ну і потребували гроші, а вони чи давать, чи не давать. Ну викупали»⁴.

³ Записано 15.09.2021 р. в с. Залізняк Сумського р-ну Сумської обл. від Олександра Михайловича Мойсєенка (1950 р. н.). Збирачі Вікторія Гавриленко, Ольга Шляжко. Архів авторки.

⁴ Записано 15.09.2021 р. в с. Залізняк Сумського р-ну Сумської обл. від Лідії Григорівни Кіріоненко (1942 р. н.).

Іл. 5. Квітка для прикрашання весільної дуги, виготовлена Катериною Петрівною Гецько, с. Залізняк Сумської обл., 2023 р.

Олена Павлівна Бойко, яка тривалий час проживає в селі Залізняк, також підтверджує традицію наряджання весільного транспорту: «Машина вряжена в йолку, отакий звонок був, отакенні цвіти по машині були. Весело, гармошки такі були, все на світі! Ну і приїжджають же, і викупляють же»⁵.

Цікаво, що місцеві жителі пригадують ще один весільний атрибут — квітку, яку пришивали на головний убір молодого: «Ну це було як уже свайба кончається, квітку пришивали женіху до картуза чи до шапки, співали: «Пришию зятю квітку, дай грошей кіпку. Копю не одбудеш, хіба жупан купиш». ... (Квітку з чого робили? — В. Г.). Та із бомажки або із ленточки. Такі примхи, чи як би сказати. (Це все робилося у неділю чи в суботу? — В. Г.). У неділю»⁶. Більш детальних свідчень, щодо технології виготовлення, кольору, розміру цієї квітки, на жаль, не збережено.

На другий день весілля атрибутика відходила на другий план. Як зазначає Лідія Кіріоненко, моло-

Збирачі Вікторія Гавриленко, Ольга Шляжко. Архів авторки.

⁵ Записано 15.09.2021 р. в с. Залізняк Сумського р-ну Сумської обл. від Олени Павлівни Бойко (1953 р. н.). Збирачі Вікторія Гавриленко, Ольга Шляжко. Архів авторки.

⁶ Записано 15.09.2021 р. в с. Залізняк Сумського р-ну Сумської обл. від Лідії Григорівни Кіріоненко (1942 р. н.). Збирачі Вікторія Гавриленко, Ольга Шляжко. Архів авторки.

да «сама переділася», а в «неділю (вінок. — А. Г.) здіймали»⁷. Після цього, вже як невістка, молода жінка зверталася до родини свого чоловіка: «Прийміть хліб-сіль, і мене за дитину»⁸.

Висновки. Враховуючи загрози, що постали перед традиційною культурою Сумщини після 24 лютого 2022 року, сьогодні значно зростає важливість фіксації знань про обрядовість та пов'язані з нею атрибути. Саме весільний обряд в Сумській області є індикатором культурного різноманіття громад, водночас, зберігаючи деяку спільність в атрибутиці.

Традиція виготовлення весільної атрибутики у селі Залізник була тісно пов'язана з весільними обрядодіями. Свідчення місцевої майстрині Катерини Гецько, зафіксовані упродовж 2021—2023 рр., дають можливість відтворити оригінальний спосіб виготовлення весільної атрибутики й у наш час.

На особливу увагу заслуговують технологічні особливості створення елементів весільного головного убору: унікальний спосіб створення об'ємних елементів з тонкого паперу, спосіб кріплення частин та елементів між собою, метод фіксації крихких паперових деталей. Розкрито також і певні колірні особливості, притаманні весільній атрибутиці села Залізник.

Не зважаючи на те, що сьогодні традиційний весільний обряд не притаманний цій місцевості, створення реплік весільної атрибутики за локальною тех-

нологією є важливим завданням, виконання якого дає змогу зберегти цей естетичний вияв нашої культурної спадщини для майбутніх поколінь.

1. Ніколаєва Т. *Історія українського костюма*. Київ: Либідь, 1996. 176 с.
2. *Архів Сумського обласного науково-методичного центру культури і мистецтв*. Записано в селі Залізник Сумського району Сумської області від Катерини Петрівни Гецько (1947 р. н.), 15.11.2023 року. Збирачі Анна Гавриленко, Вікторія Гавриленко, Ольга Шляжко.
3. *Архів Сумського обласного науково-методичного центру культури і мистецтв*. Записано в селі Залізник Сумського району Сумської області від Катерини Петрівни Гецько (1947 р. н.), 13.05.2021 року. Збирачі Анна Гавриленко, Вікторія Гавриленко, Ольга Шляжко, Ірина Варламова, Юлія Єгорова.

REFERENCES

- Nikolayeva, T. (1996). *History of Ukrainian costume*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Archive of the Sumy Regional Scientific and Methodological Center of Culture and Arts*. Archive of the Sumy Regional Scientific and Methodological Center of Culture and Arts. Recorded in the village of Zaliznyak, Sumy district, Sumy region, by Kateryna Petrivna Getsko (born 1947), on November 15, 2023. Collectors Anna Havrylenko, Victoria Havrylenko, Olga Shlyzhko [in Ukrainian].
- Archive of the Sumy Regional Scientific and Methodological Center of Culture and Arts*. Recorded in the village of Zaliznyak, Sumy District, Sumy Region, by Kateryna Petrivna Getsko (born 1947), on May 13, 2021. Collectors Anna Havrylenko, Victoria Havrylenko, Olga Shlyzhko, Iryna Varlamova, Yuliya Yehorova [in Ukrainian].

⁷ Запис той самий. *Архів авторки*.

⁸ Запис той самий. *Архів авторки*.